

Fókuszban a disztribúciós rendszer

– A műtrágyaipar keserves felkapaszkodása –

A műtrágyagyártás és -felhasználás jelentős mértékben függ a mezőgazdaság konjunktúrájától, bizonyos tekintetben annak indikátora is. A hazai mezőgazdaságra jellemző, hogy 1997-re a tulajdonviszonyok jelentősen átalakultak, a kárpótlási folyamat jórészt lezajlott. Az átlagos birtoknagyság 300 hektár körül van, de a magánbirtokoké csak 1,9 hektár. A mezőgazdaság a munkaképes korú lakosság mintegy 10%-át foglalkoztatja, és a GDP 6,5%-át állítja elő. Miközben a gazdaság többi szektora fokozatosan magára talált, növekedésnek indult a GDP, a mezőgazdaság teljesítményben, termelékenységekben messze elmarad a korábbi szinttől, s ennek hatásaképpen a műtrágyatermelés és -felhasználás is töredéke az évtizeddel korábbiak.

A mezőgazdasági szektor teljesítményét meghatározó tényezők között lehet felsorolni a földtulajdon változását és rendezetlenségét, a termelés finanszírozásának megoldatlanságát, a termőföld alacsony árát, a mezőgazdasági termelés költségvetési támogatásának csökkenését, a beruházási hitelek drága és szűkös voltát, a termelési költségek jelentős növekedését, a mezőgazdasági termékek alacsony termelői árát, valamint a zűrzavaros értékesítési és disztribúciós „rendszer”.

Különösen vonatkozik ez utóbbi a mezőgazdasági inputok piacára (a műtrágyákat is beleértve), ahol a piaci szerkezetet elsősorban a lokális eladói monopóliumok és a vevők gyenge érdekérvényesítő képessége jellemzi.

A műtrágya iránti kereslet

Az 1980-as évek elejéig a műtrágyakereslet és -felhasználás di-

namikusan növekedett, majd a 80-as években a hektáronként 200 tonna feletti szinten stabilizálódott. Egyedülként az európai szocialista országok közül Magyarország műtrágyából jelentős nettó importőr volt. A műtrágya-felhasználás drámai csökkenése 1990-től következett be, mélypontját 1992-ben érte el, amikor a '88. évi 1320 ezer tonnáról 200 ezer tonna alá csökkent. Különösen nagy volt a csökkenés a kálium- és a foszforműtrágyák vonatkozásában. Míg a nitrogénműtrágyák hatása a terméshozamokat inkább rövid távon érinti, addig a foszfát- és a kálium-műtrágyákra hosszú távú hatás jellemző, miáltal alkalmazásuk jövőbeli beruházásnak tekinthető. Az 1996. évi felhasználás hatóanyagban számolva 428 ezer tonna volt, a 4 évvel korábbiak több mint kétszerese, de az évtizeddel korábbiak harmadát sem érte el. Az elkövetkező évekre évi 6-8%-os növekedés prognosztizálható. A hazai műtrágyatermelés trendje nagyon hasonlóan alakult a belföldi felhasználás trendjéhez.

A közép-európai régió országaihoz hasonló változások mentek végbe a mezőgazdaságban, s ennek következtében a műtrágyagyártásban és -felhasználásban is.¹ Hasonlóképpen 1994 körül kezdődött meg a mezőgazdaság termelésének lassú növekedése, s ezzel párhuzamosan a műtrágya-felhasználás is elmozdult a mélypontról. A közép-európai térség többi országára jellemző az, hogy a rendkívül alacsony belföldi felhasználás mellett a termelt műtrágya nagyobb hányadát exportálják (például

A közép-európai régió országaihoz hasonló változások mentek végbe a mezőgazdaságban, s ennek következtében a műtrágyagyártásban és -felhasználásban is. Hasonlóképpen 1994 körül kezdődött meg a mezőgazdaság termelésének lassú növekedése, s ezzel párhuzamosan a műtrágya-felhasználás is elmozdult a mélypontról. A közép-európai térség többi országára jellemző az, hogy a rendkívül alacsony belföldi felhasználás mellett a termelt műtrágya nagyobb hányadát exportálják (például

¹ Vybíral Z., *Marketing and Logistics*. IFA Regional Seminar for Central Europe, Prague, 10-11. April, 1997.

karbamidból Bulgária a belföldi termelés 89%-át, Románia 80%-át exportálta, a többi nitrogénműtrágyából pedig 73%-ot, illetve 55%-ot).

A nyugat-európai felhasználás jellemzője, hogy a többhatóanyagú műtrágyák alkalmazása lényegében az agronómiai szempontokból lehetséges felső határhoz közelít.

Trendek a csomagolásban

A '20-as években a műtrágyát mázsás jutazsákokba csomagolták², melyeket a negyvenes években 50 kg-os papírzsákok, majd a hatvanas években műanyag zsákok váltottak fel. Ezek előnye a könnyű szállíthatóság, tárolhatóság, mérhetőség és azonosíthatóság. Védik a termé-

ket az öregedéstől és a nedvesség káros hatásától. Hátrányuk, hogy a csomagolás és a zsákok költségesek, továbbá az, hogy a zsákok megsemmisítéséről gondoskodni kell. A gazdaság magas fokú gépesítésével előtérbe került az ömlesztett szállítás, ahol a kezelés kevésbé munkaigényes és gyorsabb. Az utóbbi években került előtérbe az 500-1000 kg-os „big bag” csomagolás, melynek előnye a gépesíthető kezelés, a tárolhatóság, az alacsony beruházási költség, az egyszerűbb csomagolás (nincs szükség raklapra és zsugorfóliára), hátránya pedig a relatíve magas ára.

A szilárd műtrágyák 50 kg-os műanyagzsákos csomagolása fokozatosan visszaszorul (a legfejlettebb országokban 10% alatti), a kevésbé gépesített kisméretű gazdaságokban, a gépekkel nehezen megközelíthető

Világpiaci trendek

1994/95-ben a világpiaci árak a műtrágyatermelők számára nagyon kedvezően alakultak, s ezek az árak 96-ban stabilizálódtak. Kedvező világpiaci kilátásokat prognosztizálnak a műtrágyatermelők számára az ideai és az elkövetkező évekre is. A műtrágyagyárak termelési kapacitása nagyrészt ki van használva, kevés lehetőség kínálkozott-kínálkozik a termelési költségek csökkentésére, azonban jelentős lehetőségeket tártak fel és további lehetőségek kínálkoznak a disztribúciós rendszerben. Az elmúlt évtizedben elsősorban a nagy mennyiségeket kezelő nagygazdaságok számára születtek új, modern technikák, igazodva a meglévő infrastruktúrákhoz és fogyasztói igényekhez. Előtérbe kerültek a magasabb hatóanyag-tartalmú, kevert és komplex műtrágyák a csomagolási, szállítási és kezelési költségek csökkentésére, a másodlagos hatóanyagokat és nyomelemeket tartal-

1. tábla

A belföldi műtrágyatermelés hatóanyagban (ezer tonna)

Év	N	P2O5	K2O	Összesen
1975	439,6	209,3	62,2	711,1
1980	656,0	258,8	139,1	1053,9
1985	695,7	249,7	130,1	1075,5
1990	428,6	127,3	78,5	634,4
1991	231,8	40,9	32,2	304,9
1992	149,5	5,0	6,4	160,9
1993	192,6	15,8	16,0	224,4
1994	234,0	15,0	15,0	264,0
1995	228,6	38,1	26,3	293,0
1996	273,6	32,7	25,8	332,1

2. tábla

A belföldi műtrágyatermelés hatóanyagban (ezer tonna)

Év	N	P2O5	K2O	Összesen	kg/ha
1975	535,8	429,3	553,1	1518,2	224
1980	536,8	390,2	472,2	1399,2	211
1985	558,4	335,9	443,7	1338,0	205
1990	353,5	122,6	183,0	659,1	102
1991	293,2	25,8	29,1	348,1	54
1992	154,8	22,6	21,9	199,3	40-50
1993	225,3	24,4	42,9	292,6	40-50
1994	243,1	28,6	42,0	313,7	-
1995	237,6	54,9	65,4	357,9	-
1996	303,7	56,9	67,5	428,1	-

mazó műtrágyák, valamint a gépesített anyagkezelő rendszerek igényeit kielégítő formák.

gazdaságokban, az elmaradott, illetve fejlődő országokban azonban szerepük változatlanul domináns. A big bag csomagolás elsősorban ott vált dominánssá, ahol az ömlesztett kezelés nem terjedt el. Dániában, Németországban, Hollandiában 80% feletti az ömleszt-

² Isherwood K. F., „Fertilizer Supply from Factory to Farm”, In: Proceedings of the IFA Congress, Cambridge, 1996.

tett termék, ugyanakkor Norvégiában, Angliában 50% feletti a big bag csomagolás.

Magyarországon a műtrágyák ömlesztett kezelése hódít teret a zsákos csomagolással szemben. Az import (főképpen oroszországi) szintén ömlesztetten érkezik. Az elmúlt évtől terjed a big bag csomagolás (főképpen exportra) és a zsugorfóliás raklapos csomagolás is.

Komplex-kevert-granulált műtrágyák

A nyugat-európai felhasználás jellemzője, hogy a többhatóanyagú műtrágyák alkalmazása lényegében az agronómiai szempontokból lehetséges felső határhoz közelít. Dániában, Németországban, Hollandiában a kevert műtrágyák aránya meghaladja az összes felhasználás 80%-át. A foszfát hatóanyag 84%-a komplex NPK műtrágya alakjában kerül felhasználásra.

A komplex műtrágyák a legjobb minőséget és a legmagasabb árat jelentik. A hazai termelés is számos új termékkel jelent meg a piacon, melyek változatos összetétele szinte minden agronómiai igényt képes kielégíteni. Mindez kiváló fizikai, kémiai, alkalmazás-technikai tulajdonsággal párosul.

A kevert műtrágyák főképpen az alkalmazástechnikai minőséget tekintve maradnak el a komplex műtrágyáktól, a költségelőny elsősorban a kisebb beruházási költségekből ered. Magyarországi elterjedésük megtorpant és viszonylag alacsony szintű az infrastuktúra hiánya miatt.

A folyékony/szuszenziós műtrágyákat Magyarországon elsősorban a nagy állami gazdaságok és az integrált rendszerek alkalmazták. Egyszerű, olcsó berendezés felhasználásával kínálkozott lehetőség a gépesített alkalmazásra. A folyékony műtrágyák piaci részesedése napjainkra jelentéktelenné vált.

Értékesítési csatornák

Az értékesítési csatornákat meghatározó tényező az alkalmazás szezonálisága. Ebből következik, hogy a termeléstől a felhasználásig történő tárolás az értékesítési csatorna szereplőitől tőkeigényes technikai előfel-

A földek tulajdonosi szerkezetének változásával párhuzamosan összeomlottak a műtrágya-értékesítési csatornák is, a romjaikon kialakult magánvállalkozások ritkán rendelkeznek megfelelő tárolókapacitással és technikai feltételekkel.

A termelést a műtrágyagyár, a termeléstől a felhasználásig terjedő időszak készletezését a nagykereskedő, a felhasználástól a termény betakarításáig terjedő időszakot pedig a bank a mezőgazdasági termelőnek adott hitellel finanszírozza.

felhasználásig terjedő időszak készletezését a nagykereskedő, a felhasználástól a termény betakarításáig terjedő időszakot pedig a bank a mezőgazdasági termelőnek adott hitellel finanszírozza. Előbb-utóbb Magyarországon is ennek a sémának kell működnie, ma azonban a korábban említett okok miatt ennek feltételei nem adóttak. Ezáltal jelentős hányadot képvisel a belföldi értékesítésben a „művi” eladás, illetve azok az eladások, ahol a kereskedő csak számlázást végez.

Összefoglalás

A belföldi műtrágyapiac kínosan lassú újraeledését alapvetően a mezőgazdasági szektor korlátozó tényezői határozzák meg. Ugyanakkor a szektor inputjainak marketingrendszere is aggodalmakra ad okot, s hiányosságai jelentősen hozzájárul a diszfunkciók kialakulásához. Az újraeledés prognosztizált tempójának felgyorsításához elengedhetetlen az agrárágazat egészét érintő olyan gyökeres változások elindítása, melynek következtében a szektor szereplőinek jövedelmi pozíciói jelentősen javulnak.

Szerzőink:

Józsa László, tanszékvezető egyetemi docens,
Meszler János egyetemi adjunktus, Veszprémi Egyetem